

УДК [94(477):340.13](09)"19"

О. М. Грибенко

Державний устрій у законодавчих актах в період Гетьманату П. П. Скоропадського: історичний аспект

У даній науковій публікації досліджується законотворча діяльність вищих гілок влади щодо розбудови Української державності за добу гетьманату П. Скоропадського. Розкриваються особливості конституційно-правового регулювання державного устрою у нормативно-правових актах Української Держави (квітень-грудень 1918 р.).

Ключові слова: конституційно-правовий акт, монархія, Рада Міністрів, Державна канцелярія, громадянин, Генеральний суд України (Державний сенат), військове, земельне законодавство.

В данной научной публикации исследуются законодательная деятельность высших органов власти по развитию украинской государственности в период гетманата П. Скоропадского (апрель-декабрь 1918 г.). Раскрываются особенности конституционно-правового регулирования государственного устройства в нормативно-правовых актах Украинского государства (апрель-декабрь 1918 г.).

Ключевые слова: конституционно-правовой акт, монархия, Совет Министров, Государственная канцелярия, гражданин, Генеральный суд Украины (Государственный сенат), военное, земельное законодательство.

This scientific publication examines the legislative activity of the highest authorities on the development of Ukrainian statehood in the period of the Hetmanate P. Skoropadsky, (April-December 1918). The features of the constitutional and legal regulation of the state building process in the regulatory legal acts of the Ukrainian state (April-December 1918) are disclosed.

Key words: constitutional legal act, monarchy, Council of Ministers, State Chancellery, citizen, Gerry, Court of Ukraine (State Senate), military, land legislation.

Даною проблематикою займалися історики О. М. Грибенко, К. Костів, І. Ф. Курас, А. Г. Слюсаренко, А. Яковлев та юристи Т. О. Подковенко. Тому метою даної статті є аналіз законодавчої бази Української держави щодо до розбудови вищих гілок влади в квітні- грудні 1918 р. [1–7].

Навесні 1918 року в Україні змінилася політична ситуація. Безсилля Укпрпайнської Центральної Ради в організації державного апа-

рату, непослідовна і невдала внутрішня та зовнішня політика, голод, економічна розруха, загострення анархо-кримінальної ситуації УНР, погіршення відносин з німецько-австрійським командуванням (невиконання зобов'язань Брест-Литовського договору), втрата влади її органів на місцях призвели до втрати прихильників і політичного підриву авторитету парламентської форми правління. По всій Україні проходили збори землевласників та підприємців, на яких звучало незадоволення політикою УНР, її соціалістичними експериментами, лунали заклики до встановлення дієздатної влади і повернення приватної власності на землю, заводи, фабрики та утворення міцної влади у формі історичного Гетьманату [3, с. 50].

Тому, коли 29 квітня 1918 року на засіданні Малої Ради УЦР приймалась Конституція УНР, в Києві відбувався з'їзд хліборобів-землевласників. Його делегати – 6432 представника від 8 українських губерній – проголосували за створення в Україні Гетьманату на чолі з генералом П. Скоропадським. Почався другий період української державності – монархічний.

Оскільки парламентська форма правління Української Народної Республіки показала цілковиту нездатність, викликає розуміння пошук П. Скоропадським такої форми правління, яка допомогла б державі вийти з важкої кризи. Спочатку для наведення порядку потрібна була диктатура, а вже потім "ні диктатура пролетаріату, ні диктатура вищого класу, а рівномірна участь всіх класів суспільства в політичному житті краю".

В "Енциклопедії українознавства" під редакцією В. Кубійовича форма Української Держави визначається конституційною монархією з гетьманом на чолі як носієм монархічної влади [4, с. 154]. А. Яковлев у праці "Основи Конституції У.Н.Р." визнає форму державного ладу за часів Гетьманату як монархію на чолі з абсолютним монархом – Гетьманом [5, с. 20]. У довіднику "Великий Жовтень і громадянська війна на Україні" Гетьманат визначався як буржуазна влада великих землевласників.

У заяві Ради Міністрів Української Держави від 10 травня 1918 року підкреслювалося, що "Гетьман не думає стати самодержавцем. Назва Гетьман – це втілення в історичній національно-українській формі ідеї незалежної і вільної України" [3, с. 55].

До позитивного здобутків уряду Української Держави періоду Гетьманату варто віднести те, що з перших днів було розпочато створення правових основ її функціонування, які були визначені одразу ж у перший день приходу П. Скоропадського до влади. Своєрідність становища гетьмана, що впливала з антидержавного

способу його приходу до влади, визначала форму, зміст нормативних актів нового режиму.

Основоположними документами, що заклали підґрунтя правотворчого процесу Гетьманату, стали "Грамота до всього українського народу" й "Закони про тимчасовий державний устрій України" від 29 квітня 1918 року. Цими нормативно-правовими актами визначалася форма правління, система органів влади й управління, особливості законотворчого процесу, по суті – виконували роль своєрідної конституції, оскільки окреслювали і регулювали такі основні аспекти суспільного життя, як влада, повноваження уряду, права та обов'язки українських козаків і громадян, головні засади законодавчої діяльності, основи фінансової політики та судоустрою [6, с. 12].

У "Грамоті до всього українського народу" П. Скоропадський оголошується Гетьманом всієї України, що він "взяв на себе тимчасово всю повноту влади". Замість УНР проголошувалась Українська держава. "Управління Україною, – записано у вказаному документі, – буде проводитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтовані нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України. Центральна і Мала Ради, а також всі земельні комітети з нинішнього дня розпускаються. Всі міністри і товариші звільняються" [8].

Цього ж дня були оприлюднені "Закони про тимчасовий державний устрій України". Цим документом визначалося, що формою управління в Україні є Гетьманат. Його проект, а також "Грамоту ..." склав член Української Громади правник О. О. Палтов. За цим проектом в Україні передбачалося встановлення конституційної монархії на чолі з королем. П. Скоропадський не підтримав його і вніс до проекту низку суттєвих змін. Після цього "Закони" та "Грамота" були надруковані в першому номері "Державного вісника" від 16 травня 1918 року.

За першим законом, який отримав назву "Про гетьманську владу", Гетьман тимчасово (до скликання Сойму) отримував необмежені права та зосереджував у своїх руках законодавчу, виконавчу та судову владу. П. Скоропадський визначав свою компетенцію як верховного управителя державою, ухвалював закони "... і без санкції його закон не мав юридичної сили" [7 с. 5], призначав Отамана (голову) Ради Міністрів, затверджував склад уряду, міністрів, призначав урядових осіб, керував усіма стосунками України з іншими країнами, виконував функції Верховного Воєводи української армії та флоту, оголошував надзвичайний стан, а також

амністію, призначав увесь склад Генерального суду (згодом Державного сенату) тощо.

Очолований П. Скоропадським уряд визначав напрями своєї діяльності, здійснював галузеве державне управління під контролем гетьмана, відновлювалась судова система і законодавство Російської імперії (мова йде про Державний сенат, що успадкував функції царського Сенату).

Наступний закон "Про закони" встановлював порядок прийняття та дії законодавчих актів. Законопроекти повинні були готувати міністерства, а після їх обговорення у Раді Міністрів вони мали подаватися на затвердження гетьманові [1, с. 115].

Другим був законом "Про Раду Міністрів і міністрів". На Раду покладалися обов'язки визначати напрями внутрішньої і зовнішньої політики України. Отаман-міністр і міністри були підзвітні Гетьманові як за загальний хід управління, так і за свій напрямок роботи, а за порушення підлягали цивільній і карній відповідальності [1, с. 117].

Третім був закон "Про Фінансову Раду", який проголошував її найвищою державною установою державного кредиту і фінансової політики. До неї мали входити на правах членів Отаман-міністр, міністр фінансів та державний контролер.

Четвертим (останній) був закон "Про Генеральний суд", який проголошувався вищим "охоронителем" закону та Вищим Судом України у справах судових і адміністративних. Генеральний суд мав оголошувати всі закони і накази уряду та слідкувати за їх виданням. Генеральний суддя призначався Гетьманом [1, с. 116].

Таким чином, за "Законами", П. Скоропадський отримав диктаторські повноваження, але вони значною мірою були обмежені присутністю німецьких окупаційних військ на українських землях. "Закони про тимчасовий державний устрій України" разом з іншими законодавчими та нормативними актами періоду Гетьманату визначали суть та структуру державного устрою в Україні з 29 квітня 1918 до січня 1919 року [10].

Аналізуючи "Закони про тимчасовий державний устрій України", можна сказати, що гетьман уособлював собою державу, виступаючи у зовнішній і внутрішній політиці як голова держави, здійснював фактично одноосібне правління і був формально незалежним у своїй діяльності.

Законодавча процедура в Українській Державі була більш розвинута в порівнянні з добою Центральної Ради. Гетьман у перших нормативних актах, на відміну від універсалів УЦР, не обмежився проголошенням лише загальних засад політики нового уряду. Одразу

було визначено і конкретизовано основні положення, що стосувалися не тільки організації державної влади, але і законодавчої процедури.

2 червня 1918 року вийшов Закон "Про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради Міністрів, обговорення, затвердження їх та про форму і порядок оголошення законів". В цьому нормативно-правовому акті визначалися функції уряду в процесі законотворчості, керівництво яким покладалося на Державну канцелярію й особисто на Державного секретаря. Відповідно до Закону, розроблені законопроекти надсилалися до Державної канцелярії в кількості 20 примірників, тобто до кожного члена уряду. Державний секретар мав право вносити до поданих законів свої зауваження у письмовій формі. Приймались законодавчі акти більшістю голосів, а за їх рівності – вирішальний голос мав Голова. Ті законопроекти, які потребували асигнування коштів з державної скарбниці, візувалися міністром фінансів [1, с. 125].

2 липня 1918 року Рада Міністрів ухвалює Закон "Про громадянство Української Держави", який мав 22 статті. В статті першій зазначалось: "... під громадянством Української Держави розуміється та державно-правова приналежність людини до неї, яка надає собі права й обов'язки українського громадянина" [9, с. 190]. Подвійне громадянство чи підданство заборонялося. На вибір громадянства відводився один рік (стаття 5). Закон встановлював умови, за якими дотримувалося українське громадянство (статті 8–11). Прохання про надання громадянства розглядав адміністративний відділ окружного суду, ухвалу якого можна було оскаржити в Генеральному адміністративному суді (статті 13, 14). Кожен прийнятий в українське громадянство приносив присягу на вірність Українській Державі (стаття 16). Вся повнота політичних прав в Українській Державі (громадянська служба, участь у виборах) належала лише громадянам України.

Крім того, міністри наділялися правом видавати розпорядження щодо удосконалення та пояснення законів, причому всі такі розпорядження знов-таки підлягали попередньому ухваленню Радою Міністрів.

Важливим конституційним актом був "Тимчасовий закон про верховне управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави ясновельможного пана Гетьмана всієї України" [11]. За цим законом влада переходила до Колегії Верховних правителів держави. Колегія мала складатися з трьох осіб: одного правителя заздалегідь визначав сам гетьман,

одного вибирав сенат і одного – Рада Міністрів. Характеризуючи цей закон, можна говорити про прагнення створити механізм правового забезпечення стабільності й наступності вищої державної влади.

17 вересня 1918 року було видано Закон "Про надання міністрові внутрішніх справ, губернським старостам, столичному і міським отаманам права видавати обов'язкові постанови і накладати кари в адміністративному порядку за порушення цих постанов". Згідно з законом, це були постанови, які стосувалися "охорони громадського порядку, спокою і доброго ладу" [12].

У своїх діях П. Скоропадський керувався не стільки ідеологічними міркуваннями, скільки реальними потребами часу. Поставивши перед собою завдання створити дієздатну державну адміністрацію, ліквідувати анархію, налагодити державне життя, гетьман спирався перш за все на заможні верстви суспільства. Почалось відновлення поміщицького господарства, яке могло дати товарний хліб. Закон "Про засоби боротьби з розрухою сільського господарства" передбачав примусове використання в поміщицьких маєтках реманенту селян. Одночасно декларувалося, що в майбутньому максимум землеволодіння буде встановлено в розмірі 25 га. Поміщикам буде надано право продавати свою землю державному банку. У жовтні було засновано Вищу Земельну Комісію, очолену самим гетьманом [13, с. 1].

Основи земельного права були закладені у "Грамоті до всього українського народу": "... права приватної власності, як фундамент культур і цивілізацій, відбуваються у повній мірі, і всі розпорядження колишнього уряду, так само як і Тимчасового російського уряду, відмінюються і скасовуються. Відбудовується повна свобода у виробленні купчих для наділення земельними ділянками мало-земельних хліборобів".

Відносно аграрного законодавства гетьманського уряду заслуговує на увагу Закон "Про право на врожай 1918 року на території Української Держави". Згідно з цим законом, право на врожай озимини, засіяної восени 1917 року, належить власникам земель, якщо земля була засіяна навесні 1918 року іншими особами, то врожай 1918 року належить цим особам, але за умови, що власник виплатить податки за поточний рік, а також поверне всі витрати з підготовчих робіт (посів) та внесену орендну плату в розмірі 1/3 середньорічного розміру за 1913–1914 років. Для вирішення цих питань в повіті утворювалися земельна комісія.

Голову призначав міністр земельних справ, а членів – місцева організація землевласників та сходи сільських рад [14].

14 червня 1918 року гетьманський уряд ухвалює закон "Про право продажу та купівлі землі поза міськими землями". За цим законом: а) кожен власник сільськогосподарських та лісових маєтностей "... має право на продаж їх без обмеження розміру"; б) державний земельний банк купує маєтності без обмеження їх кількості у тих людей, що розпродують на підставі цього Закону; в) фізична чи юридична особа має право купівлі-продажу землі розміром не більше 25 десятин. Володіння землями більших розмірів допускалось за дозволом міністра земельних справ для промислових та громадських потреб. Догляд за виконанням закону, а також турботи про землевпорядні та межові роботи покладалися на губернські та повітові земельні комітети. Залишилось право спадкоємства земельних маєтків як за законом, так і за заповітом [15, с. 4].

Отже, "Грамотою..." гетьмана було відновлено приватну власність, що визначила основні напрямки правового регулювання земельних відносин, які були спрямовані на формування міцних селянських господарств. Але складна соціально-економічна та політична ситуація призвели до великих протиріч між проголошеними гаслами і реальністю. Гетьманський режим існував лише сім з половиною місяців і досить важко було за такий короткий термін реалізувати цілі і отримати результат, який би задовольнив усі прошки сільського населення.

Гетьманська адміністрація прагнула примусити робітників працювати більш інтенсивно. Встановлювався 12-годинний робочий день, були заборонені страйки. Завдяки жорстким заходам вдалось зменшити темпи зниження виробництва, майже на рік відтягти цілковитий розвал економіки.

В усі часи фінансова політика відіграла важливу роль у суспільному житті будь-якої держави. Основи фінансового законодавства Гетьманату було закладено 29 квітня 1918 року у "Законах про тимчасовий державний устрій України", де передбачалося створення Фінансової Ради "як вищої народної інституції для справ державного кредиту і фінансової політики" [16]. На Раду накладалися такі обов'язки: 1) визначення умов часу державних позичок; 2) розгляд справ, які торкалися державного кредиту та обороту коштів; 3) розгляд справ по фінансовій частині, які підлягали вирішенню у законодавчому порядку [17, с. 29].

10 серпня 1918 року було ухвалено Закон "Про затвердження Статуту Українського Державного банку". Завдання Державного банку були зазначені в 1 пункті розділу 1 загальних постанов "Статуту", де вказувалося: "Державний банк має на меті полегшення грошового обороту, допомогу шляхом короткотермінового кредиту державній торгівлі, промисловості та сільському господарству на Україні, а також забезпечення грошової маси". Була введена національна валюта – карбованець. Карбованець і гривня протягом існування режиму Гетьманату були основними національними грошовими одиницями української державної системи. Українська валюта, забезпечена природними багатствами країни (головним чином цукром), стала конвертованою.

Головним завданням будь-якої держави є державний бюджет. Основним джерелом надходжень до держбюджету є податкові збори. Ці збори за часів Гетьманату налагоджувались за рахунок підвищення ставок існуючих податків та відновлення системи податкового збору. Основою регулювання механізму податкових стягнень була запозичена правова база Російської імперії. Зокрема, "Статут про подохідний податок" від 6 квітня 1906 року (зі змінами до постанови уряду від 20 жовтня 1918 року); "Статут про прості податки" від 1814 року (зі змінами до постанови уряду від 30 серпня 1918 року); "Устав об акцизних зборах" від 1901 року (зі змінами від 4 жовтня 1918 р.).

Отже, в період Гетьманату П. Скоропадського основу фінансового законодавства були покладені норми законодавства Російської імперії. На нашу думку, за більш сприятливих обставин, за умови стабільної внутрішньої ситуації, заходи уряду Української Держави дали б позитивні результати.

Аналізуючи закони гетьманського уряду в галузі судочинства, простежується явна спрямованість законодавства на дореволюційну російську судову систему. Крім системи загальних судів, в Українській Державі діяли й військові суди. Процес їх формування відбувався одночасно зі створенням регулярної армії. Однак на відміну від військових інституцій, яким було властиве забезпечення громадського порядку шляхом застосування зброї чи погрози її застосування, військово-судові органи мали здійснювати правосуддя, тобто виконувати функції незалежної судової гілки влади.

Основи судової системи були визначені в "Законах про тимчасовий державний устрій України" від 29 квітня 1918 року. Генеральний суд Української Держави проголошувався "найвищим

охоронцем й захисником закону та найвищим судом України для справ судочинства й адміністративних. Генеральний суд оголошує до загального відома всі закони і накази уряду, слідкуючи за законністю їхнього видання" [18, 120].

13 травня 1918 року було прийнято закон "Про титул, іменем якого твориться суд на Україні" – іменем закону Української Держави, всі закони Центральної Ради були скасовані. Судді та судові урядовці мали приймати присягу. Згідно з Законом "Про Генеральний Суд" від 2 грудня 1918 року, Генеральний суд складався з департаментів – цивільного, карного і адміністративного. Генеральний суд виконував усі функції Урядового сенату, а також касаційні функції Головного військового суду, якщо їх не було замінено іншими нормативно-правовими актами Української Держави. Даний Закон діяв до прийняття нового закону про Державний сенат.

На початку липня 1918 року Український уряд скасував закон Центральної Ради від 17 грудня 1917 року "Про апеляційні суди" та закон від 24 березня 1917 року "Про утворення Київського Апеляційного Суду". В липні 1918 року був прийнятий Закон "Про судові палати й апеляційні суди". Були створені Київська, Харківська, Одеська апеляційні палати. Ці апеляційні палати залишалися діючими з деякими змінами: а) члени судових палат повинні мати вищу юридичну освіту і стаж роботи не менше 10 років (судовому присуді на посадах не нижче судового слідчого або товариша прокурора окружного суду, або на посаді присяжного адвоката, або мав вчений ступінь і викладав у вищих школах); б) суддям не дозволялось обіймати державні або громадські посади, крім викладання у вищих школах та виконання тимчасових доручень на державній службі; в) кандидатура подавалася міністром юстиції і затверджувалась Гетьманом; г) при Київській, Харківській, Одеській судових палатах вводилися посади скарбника і архіваріуса; г) Полтавський та Лубенський окружні суди приєднувалися до Харківської округи, а Кам'янець-Подільський та Вінницький – до Одеської судової палати. Компетенція Судових палат залишалась старою: у складі трьох постійних суддів вони розглядали апеляційні скарги на вироки та рішення окружних судів. Касаційні скарги на рішення Судових палат вносилися до Державного сенату [19].

8 липня 1918 року Гетьман затвердив Закон "Про утворення Державного Сенату", яким було скасовано Закон Центральної Ради від 2 грудня 1917 року "Про утворення Генерального суду" та було засновано в м. Києві Державний сенат "як вищу в судових й адміністра-

тивних справах державну інстанцію" [20]. Згідно зі статтею 2 даного закону, визначалися повноваження Державного сенату: а) устрій, компетенція, розмір і обсяг прав; б) переведення і провадження справ; в) порядок виконання постанов Державного сенату і порядок стосунків з іншими державними інстанціями; г) догляд за виконанням наказів Державного сенату; ґ) права та обов'язки і відповідальність senatorів.

Компетенцію і повноваження Державного сенату визначались: "Учреждением Судебных Установлений", "Статутами Уголовного и Гражданского Судопроизводства" в частинах, що не суперечили законам Української Держави. Фактично закон визначав структуру Державного сенату, вимоги до senatorів та порядок їх обрання. Також планувалося видавати "Відомості Державного Сенату".

30 травня 1918 року гетьман затверджує Закон "Про військову підсудність". На основі цього закону військовим судам Української Держави підлягали "військові за всі злочинства, зазначені у військовому статуті про кари і за ті із зазначених у загальних карних законах службових злочинств, які порушують обов'язки по службі військовій" [21, с. 175]. Компетенція військових судів поширювалась і на цивільних осіб.

21 червня 1918 року уряд ухвалив Закон "Про організацію військово-судових інституцій та їх компетенцію". Згідно з ним, військові суди поділялись на вищі – Київський і Катеринославський та штабні – при штабах дивізій, корпусів і Головному штабі військ Української Держави.

Відповідно до Закону "Про Державний Сенат" організовувалася українська прокуратура, вводилися посади прокурорів і товаришів (заступників) прокурорів. Обов'язки Генерального прокурора покладалися на міністра юстиції.

У системі правоохоронних органів чільне місце належало Державній Варті, створеній відповідно до Закону від 18 травня, яка виконувала функції охорони, розвідки, контррозвідки, нагляд, здійснювала силові й карні функції. Керівництво покладалося на департамент Державної варті МВС, а в губерніях і містах – старости та отамани [22].

З огляду на потребу захисту суверенітету, незалежності, недоторканості влади і території верховна влада Української Держави зобов'язана була дбати про розбудову власних Збройних сил. Гетьман, засуджуючи "революційний романтизм" УЦР, на правовій основі розпочав формування регулярної армії і флоту. Під його керівництвом був детально розроблений реальний план військового

будівництва, котрий передбачав: заснування широкої мережі військових закладів, введення військової повинності, відновлення військових рангів і звань, вироблення та затвердження обґрунтованих штатно-організаційних структур всіх родів військ.

Законодавчу базу військового будівництва становили декілька нормативних актів, зокрема, це Закон "Про загальний військовий обов'язок" від 24 липня 1918 року. Згідно з ним призив до військової служби здійснювався двічі на рік – 15 листопада і 1 березня. Тривалість військової служби становила: у піхоті – 2 роки, у кінноті й артилерії – 3 роки, а на флоті – 4 роки. Служба у запасі тривала до 38 років, а в ополченні – від 39 до 45 років. Не допускались до служби особи, позбавлені судом станових прав.

У вересні Рада Міністрів і гетьман ухвалили план організації української армії, що мала складатися з 8 корпусів, кінних дивізій та інших військових з'єднань. Передбачалося створити українську армію чисельністю близько 300 тисяч чоловік. Реформувались військові частини, що залишилися з часів Центральної Ради: Окрема Запорізька дивізія, Сердюцька дивізія, полк Січових Стрільців. Однак процес військового будівництва гальмувало командування окупаційних військ, яке боялося створення в Україні власного сильного війська.

Влітку 1918 року гетьман наказав військовому міністерству відновити організацію козацтва як основного резерву військ. 16 жовтня 1918 року гетьман своїм Універсалом відновив козацтво як окремий стан, хоча військо було нечисленним.

Важливе місце в збройних силах належало Чорноморській флотилії. Гетьманському урядові вдалося після довгих переговорів здобути згоду німецького уряду на передачу Україні військових кораблів Чорноморського флоту, які були захоплені німцями. Але широким планам гетьмана не судилося збутись – формуванню української армії та флоту перешкоджала Німеччина, яка боялась створення сильною української армії.

8 листопада 1918 року Рада Міністрів ухвалила "Статут військової повинності". Юнаки віком від 15 років і вище мали право вийти з українського громадянства лише після відбуття військової повинності. За цим "Статутом" також передбачалось позбавлення їх активного виборчого права, права обиратись до законодавчих і громадських установ при перебуванні на службі. Але надавалося пасивне виборче право (вибиратися на виборні посади), за умови тимчасового звільнення з військової служби [23, с. 264].

В цілому, військове законодавство в період Гетьманату П. Скоропадського було найрозвиненішим і становило вагомую частку усіх законодавчих актів, прийнятих в Українській Державі.

Скоропадський намагався удосконалити державний апарат. В основу вимог до державних службовців були покладені не їхні політичні уподобання, а професійні ознаки. Відповідно до Закону "Про порядок призначення на державну службу" від 25 травня, кожен, хто перебував чи вступав на державну службу, а також військові та судді мали приносити "урочисту обітницю" на вірність Українській Державі.

Вражають досягнення Скоропадського в галузі освіти та культури. У більшості шкіл було введено українську мову, у жовтні 1918 року в Києві та Кам'янці-Подільському відкрили два нові українські університети, заснували Національний архів, Національну бібліотеку, Український історичний музей, Український театр драми і опери, Державний симфонічний оркестр та хорову капелу. У листопаді 1918 року утворили Українську академію наук, президентом якої став В. Вернадський. На Церковному соборі у Києві проголошено Українську автокефальну церкву на чолі з митрополитом Василем Липківським.

Дослідження нормативно-правової бази періоду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського свідчить, що за сім з половиною місяців була встановлена власна правова система. Гетьманська держава мала окреслену територію, уряд, вона впевнено виходила на міжнародну арену. Було започатковано українську грошову систему, похвавилось економічне життя, створювалась власна армія.

При всій неоднозначності оцінок політична діяльність П. Скоропадського заслуговує на увагу саме з позицій розбудови Української Держави. Подібно до всіх урядів доби національно-визвольних змагань 1917–1920 років Гетьманат має характер експерименту. Українська Держава базувалася на поєднанні монархічних, республіканських та диктаторських засад, що, у свою чергу, було виправданим. Як свідчить історичний досвід, авторитарна політична система має і свої переваги, які набувають особливої ваги в екстремальних ситуаціях, що чітко простежується на прикладі гетьманської влади.

В цілому ж характер правового поля, яке народжувалося на даному етапі державотворення, задекларовані наміри нового уряду свідчили про те, що кінцевою метою державного будівництва геть-

ман вважав формування громадсько-правового суспільства, в якому пріоритетними були б закони на право власності.

Як свідчить аналіз, законодавча процедура в Українській Державі була більш розвинутою, порівнюючи з Українською Центральною Радою. Гетьманат у перших нормативних актах, на відміну від універсалів Української Центральної Ради, не обмежився проголошенням лише загальних засад політики уряду. Одразу було визначено і конкретизовано основні положення, що стосувалися державної влади, прав і обов'язків громадян Української Держави, законодавчої процедури, фінансової політики, судочинства.

Література

1. Грибенко О. М. Нормативно-правова база державотворчих процесів 1917–1918 рр. : хрестоматія з дисципліни "Актуальні питання української революції 1917–1921 рр." : у 2 т. – Глухів : ГНПУ ім. Олександра Довженка, 2017.

Т. 1. – 2017. – 265 с.

2. Курас І. Ф. Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.) / І. Ф. Курас // Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К., 2001. – 246 с.

3. Грибенко О. М. Державотворчі процеси в Наддніпрянській Україні в 1917–1921 рр.: історичний аспект : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 – Історія України / Грибенко О. М. ; Національний аграрний університет. – К., 2007. – 279 с.

4. Слюсаренко А. Г. Історія Української Конституції / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – К. : Т-во "Знання" України, 1993. – 192 с.

5. Яковлев А. Основи Конституції УНР / А. Яковлев. – Нью-Йорк : Говерла, 1964. – 63 с.

6. Подковенко Т. О. Становлення системи законодавства України 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних вчень / Подковенко Т. О. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 19 с.

7. Костів К. Конституційні акти відновленої Української держави 1917–1919 років і їхня політико-державна якість / К. Костів. – Торонто, Канада, 1964. – 186 с.

8. Закони про тимчасовий державний устрій України // Державний вісник. – 1918. – 10 травня.

9. Українська Держава (квітень-грудень 1918 року) : документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. / упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. – К. : Темпора, 2015. Т. 2. – 2015. – 411 с.

10. Закони про тимчасовий державний устрій України // Державний вісник. – 1918. – 16 травня.

11. ЦДАВОУ, ф. 1064. Рада Міністрів Української Держави, оп. 1, од. зб. 284, арк. 1–4. Тимчасовий закон про верховну владу на випадок

смерті, важкої хвороби і перебування межами ясновельможного пана гетьмана всієї України.

12. ЦДАВОУ, ф. 2208. Міністерство внутрішніх справ Української Держави, оп. 6, од. зб. 151, арк. 10. Закон "Про надання міністрові внутрішніх справ, губерніальним старостам, столичному і міським отаманам права видавати обов'язкові постанови і накладати кари в адміністративному порядку за порушення цих постанов".

13. Законодательные акты 1918 г. Законы Украинской Державы (Законы, постановления, инструкции, циркуляры). – Одесса : Неофициальное издание "Практическое правоведение", 1918. – Вып. 6, июль. – 40 с.

14. ЦДАВОУ, ф. 1062. Міністерство земельних справ Української Держави, оп. 1, од. зб. 37, арк. 18, 24. "Про право на врожай 1918 року на території Української Держави".

15. ЦДАВОУ, ф. 1061. – Міністерство земельних справ Української Держави, оп. 1, од. зб. 334, арк. 19. Тимчасовий закон про продаж та купівлі землі поза міськими оселями".

16. Державний вісник – 1918. – 16 червня.

17. Гай-Нижник П. П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) / П. П. Гай-Нижник. – К., 2004. – 430 с.

18. Вовк Ю. Є. Судові органи Української Народної Республіки та Української Держави (1917–1920 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 Теорія та історія держави і права; історія політичних вчень / Вовк Ю. Є. ; Львів. ун-т. – Львів, 2000. – 190 с.

19. ЦДАВОУ, ф. 1064. Рада Міністрів Української Держави, оп. 1, од. зб. 249, арк. 1зв. "Про судові палати й апеляційні суди".

20. ЦДАВОУ, ф. 1064. – Рада Міністрів Української Держави, оп. 1, од. зб. 240, арк. 1зв. "Про утворення Державного Сенату".

21. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького / Римаренко Ю. І. (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра : Генеза, 1996. – 420 с.

22. Тимчасова постанова про заміну існуючих законів про міліцію і утворення Державної Варти // Державний вісник. – 1918. – 22 серпня.

23. Музыченко П. История государства и права Украины / П. Музыченко. – К. : Знання, КОО, 2003. – 500 с.